

Storspoven i Västmanland

Åke Berg

Storspoven är en omtyckt fågel som, åtminstone förr, var ett vanligt inslag i vardagen för människor på landsbygden. Arten har under de senaste decennierna minskat kraftigt i antal i de flesta Västeuropeiska länder och även i stora delar av

Sverige.

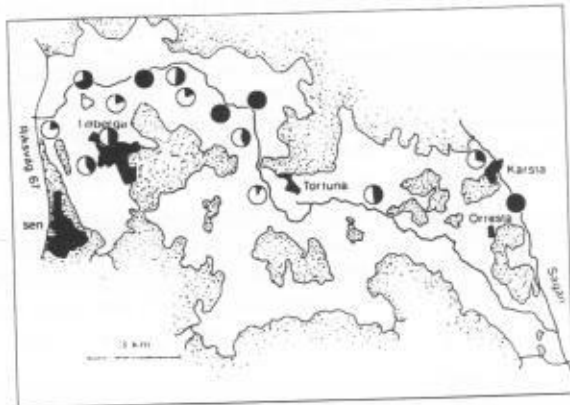
Under de senaste åren har en lång rad regionala inventeringar genomförts som visar att arten idag är relativt sparsamt förekommande i stora delar av Sverige, speciellt i de södra delarna. I Norrland, t. ex. i Västerbotten, där den är landskapsfågel, är storspoven fortfarande vanlig.

Jag har under perioden 1985-1994 genomfört omfattande undersökningar av storspoven i Västmanland och Uppland. Dessa undersökningar har skett under en period då det skett relativt stora förändringar i jordbrukslandskapet; p.g.a. den så kallade omställningen har relativt stora arealer sädesåkrar omvandlats till trädor, betesmarker, planterats med energiskog etc.

Detta har lett till stora förändringar av fågellivet i jordbrukslandskapet. Inventeringar av storspov har genomförts under samtliga 10 år, överlevnad och ortstrohet har studerats med hjälp av färgringmärkta fåglar, fåglarnas häckning och val av boplats har studerats och studier av fåglarnas biotoputnyttjande och födosök har genomförts. Denna uppsats syftar till att kort diskutera dessa undersökningar samt till att presentera de inventeringar som genomförts i Västerås och Sala, vilka om inte annat kan ligga till grund för framtida undersökningar.

Storspovsinventeringarna

Under åren 1985-1994 har storspov inventerats i ett 68 km² stort jordbruksområde strax norr om Västerås (se fig 1). Detta område dominerades i början av perioden helt av torra sädesåkrar, medan ängsmarker och vallar/kultiverade betesmarker fanns på små arealer.

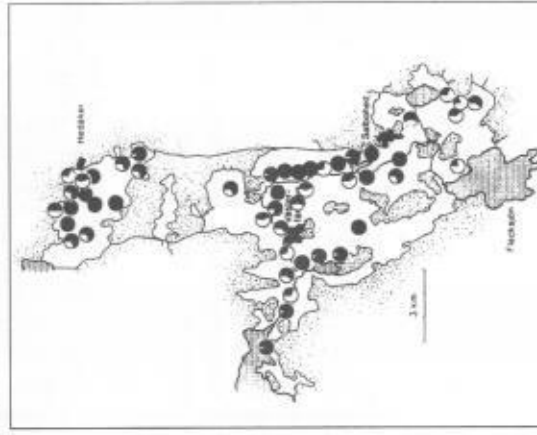

Figur 1. Inventeringsområdet i Västerås kommun. Åkermark i vitt, skogsmark prickad och bebyggelse i svart. Helt fyllda cirklar visar revir där par funnits alla tio åren, till hälften fyllda cirklar visar revir där fåglar funnits fem av tio år etc.

Dessutom är området torrt och arealen översvämmad åker var liten (som mest 2 % av området). Under perioden skedde dock relativt stora förändringar i markanvändningen p.g.a. omställningen och arealen av vall/kultiverad betesmark och träda ökade kraftigt, till som mest 33 resp 28 %.

Under dessa år inventerades också ett ca 56 km² stort jordbruksområde runt Västerfärnebo i Sala kommun (fig 2). Detta område har en mer varierad markanvändning och inkluderar för Västmanlänningar välkända fågellokaler som Fljäcksjön, Gussjön och Nötmyran. Visserligen dominerar sädesåkrar området (som mest 76 % av området), men relativt stora arealer ängsmark (som mest 10 %) och översvämmad åkermark (som mest 10 %) finns i området. Vidare var arealen vall/kultiverad

Figur 2. Inventeringsområdet i Sala kommun. Åkermark i vitt, skogsmark prickad, sjöar med vågmönster och bebyggelse i svart. Helt fyllda cirklar visar revir där par funnits alla tio åren, till halften fyllda cirklar visar revir där fåglar funnits fem av tio år etc.

betesmark större än i Västeråsområdet, åtminstone under början av perioden (varierande från 9 till 30 %). Även i detta område skedde vissa förändringar av markanvändningen p.g.a. omställningen, vidare har stora arealer ängsmark åter börjat slåttas eller betas efter restaureringssarbeten.

Inventering av storspov skedde 2-5 gånger under perioden 1 april - 25 maj, med flera besök i områden där antalet par var svårt att

Visste du att...?

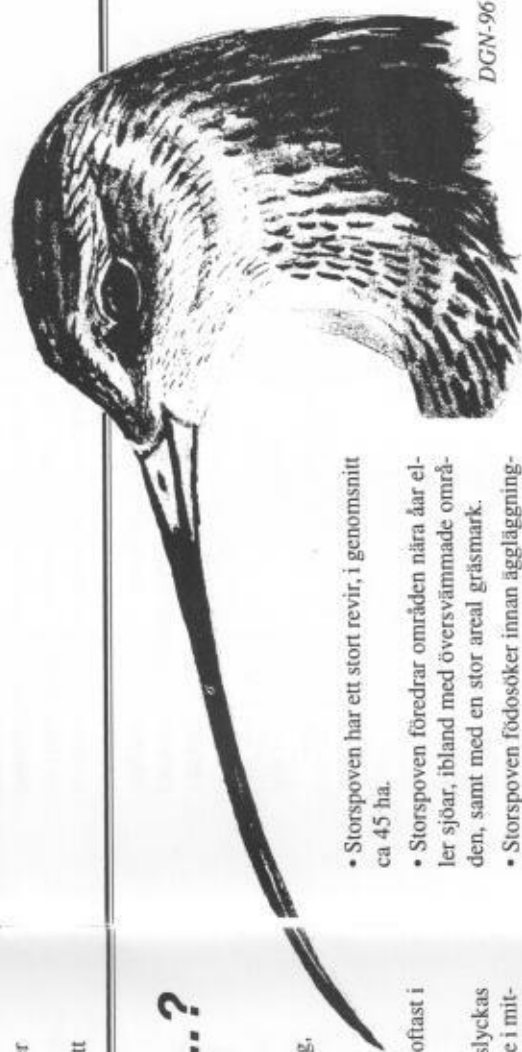
- En storspov kan väga upp mot 1 kg, honan är tyngre och har längre näbb än hanen (näbb hos 39 Västmanländska hanar 11,4 cm - hos 37 honor 14,0 cm) och skillnaden syns oftast i fält när ett par ses.
- En del storspovar (t ex de som misslyckas med häckningen) kommer till Sverige i mitten av april och försvinner redan i mitten av juni.
- Storspovar är långlivade. Den äldsta kända i Sverige var nästan 32 år och ringmärkt 1926 i Västerås! Inom undersökningen varierade överlevnaden för gamla fåglar mellan 80 och 90 % per år.
- Tio tusentals storspovar sköts under flyttning och övervintring i Danmark, Storbritannien och Frankrike under 1960 och 1970-talen. Nu har jakten upphört i de flesta länder.
- Både hanen och honan ruvar äggen, under andra halvan av maj och början av juni. Ungefär 10 dagar efter kläckningen har de flesta honorna lämnat reviret och hanen vaktar ungarna ensam ytterligare tre veckor.

fastställa p.g.a. relativt hög täthet. Perioden omfattar både reviretablering, äggläggning och ruvning. Minst två observationer inom en km användes som kriterium för ett storspovsrevir. Under flera av åren (1985-1989) letades bon vilket var av stort värde då antalet revir utvärderades. Även förekomsten av färgmärta individer underlättar

de utvärderingarna av inventeringsmaterialet.

Resultat

Under åren 1985 till 1994 då storspov inventerades var tätheten i Västerfärneboområdet (0.62 revir/km²) i medeltal mycket högre än i Västeråsområdet (0.12 revir /

• Storspoven har ett stort revir, i genomsnitt ca 45 ha.

• Storspoven föredrar områden nära åar eller sjöar, ibland med översvämmade områden, samt med en stor areal gräsmark.

• Storspoven födosöker innan äggläggningen i månadsckiftet april/maj mest på vallar, och mask är då den viktigaste födan. När äggen lagts födosöker spoven även på sädesåkrar, oftast på fält nära boet, och fler insekter fångas då. Honan som har länge näbb är effektivare än hanen att fånga mask nere i jorden, hanen plockar oftare insekter på markytan

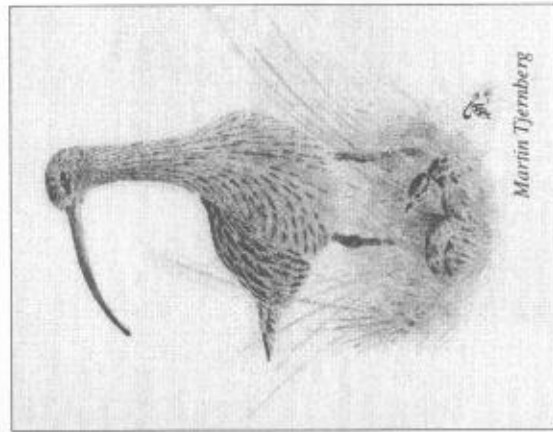
• Storspoven lägger ofta sitt bo på vallar eller ångar på ganska stort avstånd från skogskanter, troligen för att undvika att kråkor och andra rövar ägg eller äter upp ungar.

• För det mesta förlorar storspovarna sitt bo. 44 % rövas av kråkor och andra äggrovare och 21 % förstörs under vårbuket (många lägger boet direkt på plöjet och förstörs vid harvningen)

• 80 % av ungarna som kläcks förloras. Endast 0.25 ungar per par blir flygga i de undersökta jordbruksområdena.

• Storspovarna kommer oftast tillbaka till samma revir under flera år. För det mesta håller hanen och honan samman under flera år.

• Spovar som häckar på myrar har setts födosöka på åkermark 15 km från häckningsplatsen tidigt på våren, troligen p.g.a. dålig tillgång på föda på de "tjälade myrarna". Å andra sidan är häckningsframgången på myrar mycket bättre än på åkrar, nästan inga ägg rövas eller körs sönder av traktorer.

fångas på gräsmark än på sädesåkrar). Detta har skett i båda områdena, men storspovantalet har ökat i Västerfärneboområdet, men inte i Västeråsområdet.

En möjlig orsak till skillnaderna mellan områdena är att det är torrare i Västeråsområdet. Arealen översvämmad mark är mindre, inga sjöar finns och åar och större bäckar är inte lika vanliga. Torra gräsmarker är inte lika attraktiva som de som ligger intill en å eller en sjö! En annan möjlighet är att storspovsångar återvänder till områden nära det revir där de föddes och en väldigt liten population (som den i Västeråsområdet) kan då väntas tillväxa långsammare än en större pga få ungar kommer tillbaks till området och kan göra att populationen ökar. Om så är fallet bör en ökning ske under de närmaste åren även i Västeråsområdet.

I stort sett har omställningsprojektet varit positivt för storspoven och den har troligen ökat i de delar av landet där sädesodling varit helt dominerande, och där förändringar skett p.g.a. omställningen. Flera andra fåglar t ex hämpling, törnsångare, sånglärka och buskskvätta har troligen också gynnats av den ökade arealen träda, andra pga av den ökade arealen betesmark. En stor del av den svenska storspovpopulationen (ca 60-70 % av de 20 000-25 000

km²). Tatheten i Västeråsområdet var relativt stabil, medan tatheten i Västerfärneboområdet ökade under dessa år (fig 3).

Under denna tid har det också skett relativt stora förändringar i användningen av jordbruksmark i dessa områden. Genom den så kallade omställningen har relativt stora arealer sädesåkrar tagits ur produktion och omvandlats till främst trädor och extensiva betesmarker, vilka bägge får anses vara bättre miljöer än sädesåkrar för storspovar. På trädor är häckningsframgången bättre än på sädesåkrar pga att färre bon förstörs av olika jordbruksåtgärder. Detsamma gäller för extensiva betesmarker som dessutom är bättre födosöksbiotoper tidigt på säsongen (mer mask

storspovsparen i Sverige) finns i Norrland och där kan nedläggning av jordbruk, igenväxning etc. vara faktorer som gör att minskningar av storspovspopulationerna kan ske på sikt.

För storspoven och de flesta andra jordbruksfåglar beror framtidssiktterna på vad som kommer att hända i det svenska jordbrukslandskapet i framtiden. Om EU-medlemskapet innebär att det blir mer lönande att odla stråsåd igen kan detta förväntas ha negativa effekter på många fågelarter p.g.a. att intensiteten av odlingen ökar i vissa områden och avveckling (igenväxning och plantering) sker i andra.

Tack till

En lång rad fågelintresserade i Sala och Västerås har bidragit med värdefullt arbete i inventeringsarbetet - ett tack för detta! Ett stort tack till Tomas Gustavsson, Tommy Bengtsson, Thomas Pettersson, Håkan Johansson, Kjell Eklund, Stefan Björklund, Ruben Kock, Thore Lindberg och Karl-Gunnar Källebrink som har deltagit i arbetet inom projektet under ett eller flera

år! Projektet stöddes ekonomiskt av Världsnaturfonden, WWF.

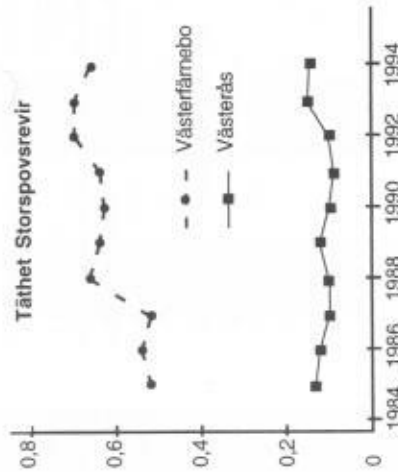
Mer att läsa

Berg, Å. 1992a, Factors affecting nest site choice and reproductive success of curlews *Numenius arquata* on farmland. Berg, Å. 1992b, Habitat selection by curlews *Numenius arquata* on mosaic farmland. Ibis 134:355-360. Berg, Å. 1993, Food resources and foraging success of curlews *Numenius arquata* in different farmland habitats. Ornis Fennica 70:22-31. Berg, Å. 1994, Maintenance of populations and causes of population changes of Curlews *Numenius arquata* on farmland. Biological Conservation 67:233-238. Berg, Å., and Pärt, T. 1994, Abundance of breeding farmland birds on arable and set-aside fields at forest edges. Ecology 17 (147-152). Berg, Å., and Sjöberg, K. 1993, The Swedish curlew population. Paper read at 7th Nordic Ornithological Congress. Åke Berg, 018 - 67 10 00

Storspov.

Foto: Gunde Persson

Figur 3. Täthet av storspovsrevir (revir/km²) i de bägge undersökningsområdena 1985-1994.